

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ**

ISSN 2307-3179 (Print)

ВІСНИК АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 43-44

Київ – 2023

**ВІСНИК
АГРАРНОЇ
ІСТОРІЇ**

43-44'2023

Науковий журнал

Редакційна колегія:

М.А. Журба (*головний редактор*),
В.А. Вергунов, В.О. Доценко,
М.П. Жолоб, І.А. Коляда, С.С. Падалка,
О.В. Потильчак, В. Сукарев

**BULLETIN OF
AGRARIAN
HISTORY**

Editorial Board Members:

Zhurba M. (*Editor-in-chief*),
Dotsenko V., Koliada I.,
Padalka S., Potylchak O., Sukarev V.,
Vergunov V., Zholob M.

43-44'2023

Scientific journal

УДК 94:63(100)

В 53

DOI: 10.31392/VAN-2023.43-44

Засновники:

- Український державний університет імені Михайла Драгоманова
- Національний університет біоресурсів і природокористування України
- Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України

*Свідоцтво про державну реєстрацію:
КВ № 19525 – 9325 Р від 13.11.2012 р.*

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 894 від 10.10.2022 р. журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з історичних наук (спеціальність 032 історія та археологія)

Журнал індексується в міжнародній наукометричній базі Google Scholar

Офіційна інтернет-сторінка видання:
<https://agrarian-history.com.ua>

Адміністратор сайту:

С. Діхтяр

Адреса редколегії:

03037, м. Київ,
вул. Освіти, 6, каб. 16
тел.: (044) 520-12-05;
e-mail: zholobb@gmail.com

Друкується за рішенням:

Вченої ради історичного факультету
УДУ імені Михайла Драгоманова
(протокол № 7 від 28.06.2023 р.)

Підп. до друку 29.06.2023

Формат 70 x 108 1/16.

Папір офсет. Друк. різогр.

Ум. автор. арк.: 28,5

Наклад 50 прим.

Друк: ТОВ «ТВОРИ»

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен та інших відомостей.

СТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ МОДЕЛІ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ «ДЕМОКРАТІЇ» В УКРАЇНСЬКІЙ РСР У 30 – 40-Х РР. ХХ СТ.

Коляда Ігор Анатолійович

доктор історичних наук, професор кафедри методології та методики навчання
суспільних дисциплін,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ

e-mail: kolyada.i.a.1968@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3802-9082>

Камбалова Яніна Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методології та методики навчання
суспільних дисциплін,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ

e-mail: novajava@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2886-7696>

***Анотація.** У статті досліджено проблему змісту та особливостей радянського типу народного представництва в Українській РСР у 30 – 40-х рр. ХХ ст. Метою написання статті є комплексне дослідження змісту, структури, форм і методів функціонування та еволюції інституту радянського варіанту парламентаризму в Україні наприкінці 30-х рр. ХХ ст. та у повоєнний період ХХ ст. Автори аналізують парламентаризм як інститут демократії в цілому та український повоєнний парламентаризм з його особливостями, своєрідністю становлення та функціонування в 1930 – 1940-х рр. У процесі роботи автори використовували такі методи дослідження: метод періодизації, історико-генетичний метод, історико-порівняльний метод. Автори проаналізували та дали власну оцінку реального стану демократії в СРСР у 1930 – 1940-х рр., зокрема порівняли задекларовані в статтях Конституції УРСР 1937 р. та реальні повноваження радянського народу – народних депутатів, які на практиці дотримувалися лише принципу партійного централізму і остаточно втратили здатність проявляти ініціативу у просуванні власної позиції. У ході дослідження авторський колектив підтвердив, що під час правління Сталіна власний ленінський політичний і державний устрій так і не був створений, а лише вдосконалювався ленінський політичний і державний проект. У процесі написання статті автори дійшли висновку, що в 30 – 40-х рр. ХХ ст. в СРСР, як і по всій країні, панувала диктатура Комуністичної партії, яка фактично контролювала всі радянські органи влади, в тому числі органи народне представництво. Основою політичної системи УРСР залишалася Комуністична партія, яка через декларовану «дружбу народів» прагнула створити єдиний радянський народ і здійснити поступову русифікацію народів імперії та централізацію радянського державного апарату. Ці явища тривали протягом багатьох років і призвели до падіння тоталітарного режиму СРСР і зростання національно-демократичних рухів. Це, у свою чергу, призвело до появи в 1990 р. першого в Україні демократичного парламенту – Верховної Ради та місцевих представницьких органів.*

***Ключові слова:** система народного представництва, народні депутати, Конституція, Верховна Рада УРСР.*

Постановка проблеми. Тоталітарно-авторитарна модель державного управління наприкінці 1980-х – початку 1990-х рр. призвела до падіння тоталітарного режиму та економічного провалу СРСР, зростання національно-демократичних рухів, що в свою чергу стало причиною появи у 1990 р. першого демократичного українського парламенту – Верховної Ради та місцевих представницьких органів влади. Верховна Рада своїми законодавчими актами закріпила новий правовий статус УРСР у складі СРСР та заклала правові засади української державності.

Процеси демократизації другої половини 1980-х – початку 1990-х рр. завершилися проголошенням державного суверенітету й незалежності України. Це, в свою чергу, викликало зміни політичних, соціально-економічних та світоглядних орієнтирів у громадян України. Тому актуальним питанням постає процес еволюції системи парламентаризму на українських теренах в різні історичні періоди, зокрема, створення радянського варіанту представницької влади в УРСР у 1930 – 1940-х рр.

Метою статті полягає у комплексному вивченні змісту, структури, форм і методів функціонування і еволюції інституту радянського варіанту парламентаризму в Україні у повоєнний період ХХ ст. Об'єктом дослідження є парламентаризм як інститут народовладдя взагалі та український повоєнний парламентаризм з його особливостями, своєрідністю формування і функціонування у визначений історичний період.

Історіографічний огляд. Проблеми еволюції радянського типу представництва та радянського врядування завжди викликали значний дослідницький інтерес.

У 1940-х – середині 1950-х рр. історія розвитку парламентаризму в УРСР ще перебувала поза межами наукових інтересів радянських дослідників. Основною причиною цього був процес боротьби з так званим «націоналістичним ухилом». У цей період історіографія проблеми базувалася на методологічній основі, сформульованій у «Коротких курсах» ВКП(б) та СРСР. Зарубіжні науковці зазначали, що нове покоління радянських істориків, відмінно підготованих на засадах марксистської методології, в жодному разі не виходило за межі інструкцій і вказівок партійного керівництва й оминало будь-які «небезпечні теми». У другій половині 1950-х – 1960-ті рр. історія парламентаризму все ще перебуває поза увагою науковців. З'являються лише публікації дослідників з кола діаспори: В. Вериги, М. Шкільника, Р. Млиновецького, П. Мірчука.

Упродовж 1970 – 1980-х рр. дещо поживається дослідження проблеми формування радянської моделі парламентсько-представницької системи влади і та ролі українського чинника в ній. Зокрема, з'являються праці радянських учених І. Беспалова, І. Богодиста, А. Мішина, П. Василенка, І. Золотоверхого, О. Зубаня, Д. Керімова, С. Макогона, Б. Кравцова, М. Кириченка, І. Кошарного, В. Цветкова, П. Романова, А. Санцевича, та ін.

Особливе місце в історіографії розвитку радянського парламентаризму займають комплексні праці з історії радянського конституціоналізму, зокрема Портнова В. [Портнов, 1982], Степанова І. [Степанов, 1957; 1992]. В цих роботах розкриваються особливості організації органів державної влади, представницьких владних органів та судової системи СРСР, аналізуються ключові етапи розвитку радянського конституційного законодавства. Окремі моменти публікацій присвячені

взаємодії радянських представницьких органів з іншими органами державної влади та партійно-владної вертикалі. До них можна віднести наукові дослідження Д.Л. Златопольського, Т.П. Коржихіної, В.А. Ржевського, Ю.П. Тітова.

Сучасний етап досліджень історії українського радянського парламентаризму розпочався із проголошенням у 1991 р. державної незалежності України. Цю наукову проблему було нарешті відкрито для зовнішнього світу і початку плідних дискусій.

Так, стосовно аналізу цього ключового принципу демократії з'явилися два основні напрямки: 1) у контексті досліджень ширших або суміжних проблем: розвиток української ідеї та державності, український національний та рухи тощо; 2) шляхом проведення сучасних розвідок окремих аспектів проблеми [Левицька, 2014, с. 6].

Так праці видатних українських науковців В. Даниленка, С. Кульчицького, було присвячено як загальному аналізу всієї радянської епохи, так і визначенню ролі та місця законодавчої влади в тогочасній вертикалі державної влади України. [Даниленко, 2010; Кульчицький, 1996; 2002; 2013] Зокрема, В. Даниленко через призму розвитку українського радянського суспільства у другій половині ХХ ст. та його окремих інституцій аналізує історію радянської моделі парламентаризму, встановлює конкретні закономірності між еволюцією партійно-владної системи і розвитком представницької демократії.

Також історія радянського парламентаризму знайшла певне відображення в роботах В. Журавського [Журавський, 2001; Журавський, 2002].

Проблема радянського політичного представництва розглядається і в працях, присвячених дослідженню самого феномену тоталітаризму. Зокрема, дослідження Р. Баландіна розкривають особливості взаємовідносин між різними партійними групами всередині компартійної верхівки у 1920-ті – 1960-ті рр. Важливим у цій публікації є авторське пояснення впливу внутрішньопартійної боротьби на загальний процес становлення радянської державно-владної вертикалі [Баландин, 2003].

Особливий інтерес для дослідження представляють також праці західних істориків, політологів та соціологів, присвячені аналізу особливостей становлення і розвитку радянської політичної системи та державно-владного механізму [Боффа, 1994; Фюре, 2007]. Історія радянської представницької демократії була відображена у публікаціях дослідників з США та західноєвропейських країн. У працях західних соведологів проблеми діяльності радянських представницьких органів та особливості їхньої співпраці з іншими партійно-державними інституціями та елементами радянської політичної системи аналізуються в контексті еволюції радянської моделі «представницької демократії». На думку західних дослідників, становлення радянської державно-партійної вертикалі влади відбувалось шляхом централізації влади, зосередження її в руках верхівки КПРС, якій підпорядковувались всі державні та суспільні інституції. На їх думку, на початку 1920-х рр. комуністичній партії та її керівникам вдалося побудувати в радянських республіках нову форму держави – «партію-державу». Така модель держави створила можливості для повного контролю діяльності всіх елементів механізму держави та політичної системи суспільства. Партія змогла підмінити собою всю владну вертикаль.

Виклад основного матеріалу. Вивчення літератури радянського часу, в якій порушуються проблеми функціонування законодавчої влади у СРСР та УРСР, виявило кілька важливих проблем. По-перше, завідомо негативне ставлення «вождів революції» до парламентаризму як буржуазного пережитку, чим можна пояснити відсутність ґрунтовних праць із даної проблематики. По-друге, ідеологічний тиск відображався на оцінках реальної ситуації, тому навіть ті праці, які торкалися даної проблеми, були далеко не об'єктивними. По-третє, виключне право дослідження правового статусу Верховної Ради та механізму діяльності законодавчих органів влади в УРСР здебільшого належало правознавцям, а не історикам.

Аналіз джерельної бази зазначених періодів дозволив прослідкувати історію радянського парламентаризму в Україні, визначити його основні етапи розвитку та напрямки еволюції радянської моделі представницької «демократії». Проблемою нашого дослідження стало становлення радянської моделі народного представництва в Українській РСР у 30-х – 40-х рр. ХХ ст.

Після ухвалення Конституції СРСР 1936 р., яка «остаточно закріпила перемогу соціалізму», згодом були прийняті конституції союзних республік. Так, у 1937 р. було ухвалено Конституцію УРСР. Прийняття Конституції СРСР в 1936 р. та Конституції УРСР в 1937 р. заклало перехід радянської правової системи подібної, хоча б у певних ознаках, до тих, які були сформовані у провідних державах світу з розділенням законодавчої, виконавчої та судової влади [Законотворення за доби радянської влади в Україні].

Конституцією УРСР 1937 р. було визначено на законодавчому рівні новий орган державної законодавчої влади УРСР – Верховну раду УРСР. У статті 20 Конституції було чітко вказано «Найвищим органом державної влади УРСР є Верховна Рада УРСР» [Конституція Української РСР 1937 р.].

«Верховна рада, яка замінила Всеукраїнський центральний виконавчий комітет, стала найвищим органом державної влади і єдиним законодавчим органом республіки» [Гавриш С.Б., 2003]. Про це зокрема йшлося у статті 23: «Верховна Рада УРСР є єдиним законодавчим органом УРСР» [Конституція Української РСР 1937 р.]. Кожен Закон вважався затвердженим, коли його ухвалила Верховна Рада УРСР простою більшістю голосів [Конституція Української РСР 1937 р.]. Статті 39 та 41 були присвячені повноваженням найвищого виконавчого і розпорядчого органу державної влади УРСР – Ради Народних Комісарів УРСР, а у статтях 102 та 111 йшлося про здійснення правосуддя в УРСР та незалежність суддів [Конституція Української РСР 1937 р.]. Таким чином було здійснено розподіл повноважень трьох гілок державної влади.

Фактично Конституція УРСР 1937 р. зробила суттєвий крок до створення нової політичної системи, яка де юре уже передбачала розподіл законодавчих та виконавчих повноважень між різними державними органами. А визнання Верховної Ради єдиним законодавчим органом стало значним кроком на шляху формування нової юридичної школи з підготовки законопроектів. «Щоправда до справжнього парламенту ще було далеко, але недооцінювати еволюцію, що відбулась у системі радянського права не можна» [Законотворення за доби радянської влади в Україні].

Новий Основний закон був «більш ліберальним ніж попередній, а політична система за цим законом виглядала трішки більш стриманішою» [Законотворення за доби радянської влади в Україні].

Конституція встановила загальні рівні й прямі вибори до Верховної ради шляхом таємного голосування, а також норму представництва: 1 депутат від 100 тис. виборців, строк повноважень депутатів – 4 роки. Серед депутатів близько 62-69 % від загальної кількості склали члени Комуністичної партії.

26 червня 1938 р. було проведено перші вибори до Верховної ради Української РСР. Було обрано 304 депутати. Перша сесія ВР відбулася в Києві 25-28 липня 1938 р.. Головою її було обрано М. Бурмитренка, Президію ВР УРСР очолив Л. Корнієць. Під час цих виборів було обрано 304 депутати, а також ще дообрано 80 депутатів 24 березня 1940 р. та 16 депутатів 12 січня 1941 р. Довибори відбувалися в областях, які увійшли до складу УРСР у 1939 – 1940 рр. Перевибори на місця вибулих депутатів не проводилися.

До повноважень Верховної ради УРСР належали такі права:

- змінювати Конституцію УРСР та приймати нову;
- видавати та затверджувати народно-господарчі плани та Державний бюджет УРСР;
- контролювати стан та управління підприємствами союзного підпорядкування та наглядати за ними;
- формувати Раду народних комісарів УРСР та судові органи;
- надавати право громадянства УРСР тощо.

Сесії скликалися Президією ВР УРСР двічі на рік. Передбачалося також проведення позачергових сесій. «Правом законодавчої ініціативи володіли народні депутати, постійні комісії Верховної ради, Президія ВР, Рада народних комісарів УРСР. Закони приймалися більшістю голосів депутатів, які брали участь у засіданні Верховної ради. У міжсесійний період приймати законодавчі акти УРСР (укази Президії ВР УРСР) мала право лише Президія Верховної ради УРСР. Крім Президії, Верховна рада обирала мандатну комісію і призначала слідчі та ревізійні комісії» [Гавриш С.Б., 2003].

У роки Другої Світової війни в період 1941 – 1945 рр. Верховна рада УРСР працювала в умовах воєнного часу. У зв'язку з окупацією 1941 р. території України Президію Верховної ради УРСР було евакуйовано до російського міста Саратов.

29 червня 1943 р. було прийнято Указ Президії ВР УРСР «Про відстрочку виборів до Верховної Ради УРСР», згідно якого вибори відклалися на один рік, а строк повноважень Верховної Ради УРСР 1-го скликання було подовжено. Згідно з постановою Ради Народних Комісарів УРСР і ЦК КП(б)У від 8 січня 1944 р., було прийнято рішення про переїзд Президії ВР УРСР у січні 1944 з Харкова до вже звільненого від нацистських окупантів Києва. 26 листопада 1946 р. було прийнято Указ Президії ВР УРСР «Про проведення виборів до Верховної Ради УРСР». 9 лютого 1947 р. було обрано Верховну Раду Української РСР 2-го скликання.

Упродовж 1940 – 1950-х рр. законотворчість фактично вичерпувалась удосконаленням окремих статей Конституції та вже чинних законів УРСР [Верховна рада Української РСР – Вікіпедія].

На думку В.М. Даниленка, «повоєнні роки функціонування радянського парламентаризму в Україні зумовлювалося новими обставинами, що склалися для всього Радянського Союзу в зовнішній і внутрішній сфері. За результатами війни до складу радянської імперії увійшли нові території. Крім того радянськими сателітами стали країни Центрально-Східної Європи, які утворили нову соціалістичну

реальність на європейському континенті. Радянська імперія стала могутньою, як ніколи». [Даниленко, 2010, с. 88]

Перехід країни до мирного життя надав можливість відновлення довоєнної системи державної влади і управління. У вересні 1945 р. були ліквідовані створені на період війни спеціальні військово-адміністративні органи управління. На початку 1946 р. в країні було ліквідовано надзвичайний стан і формально вся повнота влади повернулася до Верховної Ради УРСР та місцевих рад.

В країні панувала диктатура Комуністичної партії, яка фактично контролювала всі органи влади Радянського Союзу. Партійна присутність в державному апараті, профспілках та громадських організаціях позбавляла їх самостійності у прийнятті рішень та фактично підміняла їх. Сталін не зміг створити власної політично-державної системи, він лише удосконалив ленінський політико-державний проект. Система партійного «демократичного централізму», дозволяла генеральному секретареві КПРС контролювати партію, уряд, ради та радянські спецслужби. Як зазначає С.В. Кульчицький, Сталін «оволодівши суспільством, підім'яв під себе і зовнішню партію – ВКП(б), і внутрішню партію – компартійно-радянську номенклатуру, а також суверенного носія влади – Центральний комітет ВКП(б)». [Кульчицький, 2002, с. 111]. Отже, Сталін особисто, або через призначених осіб визначав кандидатури майбутніх партійно-радянських функціонерів та змінював їх. А особливо це стосувалося представницького органу влади УРСР – Верховної Ради.

Конституція СРСР 1936 р. закріплювала загальне, рівне, пряме виборче право за таємного голосування. Виборче право надавалося всім громадянам СРСР з 18 років. Право висунення кандидатів в депутати закріплювалося за громадськими організаціями. Проте представники радянського народу – народні депутати дотримувались у своїй діяльності

партійного централізму і поступово втрачали здатність до ініціативності у просуванні власних законопроектів, якщо вони не відповідали партійним настановам.

Реалії повоєнного життя, вимагали відновлення представницької владної вертикалі. Тому вже у лютому 1947 р. відбулися перші повоєнні вибори до Верховної Ради УРСР. Як зазначає В.М. Даниленко, «цим виборам сталінський режим надавав особливого значення. Вибори проходили в Україні в складних соціально-економічних умовах. Панували повоєнна розруха та голод. На офіційних зібраннях люди в основному висловлювались «за» вибори, підтримуючи висунутих партією кандидатів. Однак повідомлення спецслужб свідчили про погіршення умов життя, відсутність свободи слова та страх бути покараним за свої думки і переконання» [Даниленко, 2010, с. 89-90].

В Україні, як і в СРСР загалом, на той час діяла мажоритарна виборча система, яка дозволяла Комуністичній партії СРСР монополювати визначати кандидатів до представницьких органів. Перші повоєнні вибори стали виборами лише за назвою, адже депутати «обиралися» лише на безальтернативній основі. Кандидати узгоджувались партійно-радянськими органами. Виборець фактично мав підтвердити уже підготовлений список, просто відвідавши виборчу дільницю. Там його вибір контролювали члени виборчої комісії та «службісти». «Щоб надати списку кандидатів вагомості до нього було включено колишніх героїв війни,

передовиків виробництва, науковців, письменників та митців. Так народними депутатами стали М. Рильський, О. Богомолець, С. Ковпак та ін.» [Кривчик, 2014, с. 27].

Радянській владі вдалося заявити світові, що «думки виборців були одноставними і за блок комуністів і безпартійних віддали свої голоси більше 99% усіх виборців» [Даниленко, 2010, с. 90].

Подібна практика застосовувалась і при проведенні подальших виборчих кампаній. До складу Рад постійно вводилися представники всіх верств тогочасного радянського суспільства. Таким чином, як наголошує у своїй публікації Г.Г. Кривчик, «Ради стали своєрідною вітриною демократичного ладу і склалися з «кращих представників радянського народу», а ними вважалися передовики і новатори виробництва, «переможці соціалістичного змагання», від яких вимагалось лише ухвалити рішення, яке приймали відповідні партійні органи» [Кривчик, 2009, с. 232].

Загалом, перші повоєнні вибори за характером жодного разу не були демократичними і рівними. Перемагала лише одна заздалегідь підготовлена кандидатура, ретельно перевірена і рекомендована відповідними партійними органами. Власне, виборці виявляли волю сталінського режиму, а не свої власні політичні уподобання. За традицією, партійна бюрократія штучно забезпечувала високу питому вагу у Верховній Раді працівників фізичної праці, що слугувало підтвердженням існування у радянському суспільстві соціалістичного народовладдя й «справжньої демократії».

Відповідно до Конституції 1937 р., Верховна Рада УРСР обирала підзвітну їй Президію Верховної Ради, Верховний Суд УРСР, і створювала Раду Міністрів УРСР. Головою першої повоєнної Президії Верховної Ради УРСР було обрано М. Гречуху. Головою Ради Міністрів наприкінці 1947 р. було призначено Д. Коротченка.

Надалі партійно-радянське керівництво чітко дотримувалося строків чергових виборів до Верховної Ради УРСР та строків законних повноважень народних депутатів. Виборчі кампанії проходили у відповідності до Положення про вибори до Верховної Ради УРСР, затвердженого Президією Верховної Ради УРСР у грудні 1950 р.

Як наголошує В.М. Даниленко: «вибори супроводжувались, як правило, все «бідьш зростаючою галасливістю, пропагандистським шумом, мітинговістю, голосливою декларативністю досягнень «радянської демократії». Радянські люди не мали можливостей протидіяти партійній верхівці. Радянська демократія дозволяла оголошувати всьому світові явку в 99 % і підтримку кандидатів виборцями в 99 %» [Даниленко, 2010, с. 111].

Кожна новообрана Верховна Рада УРСР формально ще мала досить широкі повноваження. Основною формою діяльності Ради залишались сесії, які скликалися Президією двічі на рік. Рада формувала тимчасові і постійні комісії. «Вже до 1957 р. у Верховній Раді діяло чотири комісії: законодавчих передбачень, бюджетна, мандатна та закордонних справ» [Даниленко, 2010, с. 91]. У публікації О. Ночовного зазначається про те, що «постійні комісії діяли як допоміжні органи Верховної Ради. Вони здійснювали щоденну допомогу в підготовці різних питань, що виносилися на розгляд і затвердження сесій Верховної Ради, а також здійснювали системний

контроль за підзвітними Верховній Раді державними органами [Ночовний, 2013, с. 484].

У лютому 1947 р. Верховній Раді СРСР було надано право денонсування міжнародних угод, встановлення дипломатичних рангів почесних військових та інших спеціальних звань.

В. М. Даниленко наголошує, що «одночасно в межах централізації повноважень державного апарату Верховна Рада втратила контрольні повноваження стосовно діяльності Ради Міністрів УРСР, яка з 1946 р. не звітувала про свою діяльність перед представницьким органом республіки» [Даниленко, 2010, с. 91].

На розвиток українського радянського парламентаризму протягом наступного періоду, включно до проголошення незалежності України у 1991 р., значний вплив мала декларована партійною верхівкою поступова централізація радянської партійно-владної вертикалі.

Висновки. У 30 – 40-х рр. ХХ ст. в УРСР, як і на всій території країни, панувала диктатура комуністичної партії, яка фактично контролювала всі органи влади Радянського Союзу, у тому числі і органи народного представництва. Партійна присутність в державному апараті, профспілках та громадських організаціях позбавляла їх самостійності у прийнятті рішень. В період правління Й. Сталіна так і не було створено власної політично-державної системи, а лише удосконалено ленінський політико-державний проєкт.

Ще від самого початку створення Верховної Ради УРСР, її повноваження постійно все більше звужувались. Конституція СРСР 1936 р. закріплювала загальне, рівне, пряме виборче право, яке надавалося всім громадянам СРСР з 18 років, але це право було суто декларативним. Насправді радянські люди не мали можливостей протидіяти партійній верхівці.

Незважаючи на те, що кожна новообрана Верховна Рада УРСР формально мала досить широкі повноваження, представники радянського народу – народні депутати дотримувались у своїй діяльності партійного централізму і поступово втрачали здатність до ініціативності у просуванні власних законопроєктів, які не відповідали партійним настановам.

Влада все більше уніфікувалася і централізувалася. Основою політичної системи СРСР залишалась Комуністична партія, яка своєю діяльністю намагалась через декларовану «дружбу народів» створити єдиний радянський народ та провести поступову русифікацію народів імперії та централізацію радянського державного апарату.

Список використаних джерел та літератури

- Баландин Р., 2003. *Заговори и борьба за власть. От Ленина до Хрущева*, М.: Вече, 496 с.
Боффа Дж., 1994. *История Советского Союза. В 2-х т.*, М.: Международные отношения.
Верховна рада Української РСР [Електронний ресурс]: <https://uk.wikipedia.org>
Гавриш С.Б., 2003. Верховна Рада УРСР. Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В, К.: В-во «Наукова думка», 688 с.
Даниленко В.М., 2010. Особливості радянського парламентаризму в Україні (друга половина ХХ ст.), *Історія України: маловідомі імена, події, факти*, 36, 88-125.
Журавський В.С., 2002. *Становлення і розвиток українського парламентаризму*, К.: Парламентське вид-во, 342 с.
Журавський В.С., 2011. Розвиток теорії та практики українського парламентаризму в ХХ ст. (1917 – 1991 рр.), *Законодавство України: проблеми вдосконалення*, 78-93.

- Законотворення за доби радянської влади в Україні (1920-1990 рр.) [Електронний ресурс]: <https://www.csi.org.ua/publications/zakonotvorennya-za-doby-radyanskoji-vl/>
- Конституція Української РСР 1937 р. [Електронний ресурс]: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1937.html>
- Кривчик Г.Г., 2009. Представницькі органи влади в Україні у період «відлиги» (1956 – 1964), *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, XXVII, 231-235.
- Кривчик Г.Г., 2014. Государственное строительство в УССР в послевоенные годы, *Проблемы и перспективы развития современной науки и образования*, Пенза: Приволжский дом знаний, 24-30.
- Кульчицький С.В., 1996. Знищення тоталітаризму – головний підсумок горбачовської перебудови, *Перебудова: задум і результати в Україні (до 10-річчя проголошення курсу на реформи)*, К.: Ін-т історії України НАН України, 3-6.
- Кульчицький С.В., 2002. *Шлях України до незалежності. Новітня історія України 1900 – 2000*, К.: Вища школа, 719 с.
- Кульчицький С.В., 2013. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Книга 2, К.: Темпора, 628 с.
- Левницька К.В., 2014. *Парламентаризм в Україні (1917 р. – початок XXI ст.): історіографія, автореферат дис. на здобуття наук ступеня к.і.н.*, Переяслав-Хмельницький, 21 с.
- Ночовний О.В., 2013. Принципи формування та порядок утворення постійних комісій Верховної Ради Української РСР, *Сіверщина в історії України*, 6, 484-487.
- Портнов В.П., 1982. *Этапы развития Советской Конституции (историко-правовое исследование)*, М.: Наука, 310 с.
- Степанов И.М., 1992 *Идеи парламентаризма в стратегии и тактике политической реформы. Разделение властей и парламентаризм*, М.
- Степанов И.М., 1957. *Развитие Советской Конституции*, М.: Госюриздат, 80 с.
- Фюре Ф., 2007. *Минуле однієї ілюзії. Нарис про комуністичну ідею у XX столітті*, К.: Дух і літера, 810 с.

References

- Balandin R., 2003. *Zagovory i borba za vlast. Ot Lenina do Hrusheva [Conspiracies and struggle for power. From Lenin to Khrushchev]*, М.: Veche, 496 s. [in Russian].
- Boffa Dzh., 1994. *Istoriya Sovetskogo Soyuz. V 2-h t. [History of the Soviet Union. In 2 vol.]*, М.: Mezhdunarodnye otnosheniya. [in Russian].
- Danylenko V.M., 2010. Osoblyvosti radianskoho parlamentaryzmu v Ukraini (druha polovyna XX st.) [Peculiarities of Soviet parliamentarism in Ukraine (second half of the 20th century)], *Istoriia Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty*, 36, 88-125. [in Ukrainian].
- Fiure F., 2007. *Mynule odniiei iluzii. Narys pro komunistychnu ideiu u XX stolitti [The past of one illusion. An essay on the communist idea in the 20th century]*, К.: Дух і літера, 810 s. [in Ukrainian].
- Havrysh S.B., 2003. *Verkhovna Rada URSR. Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 1: A-V [Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR. Encyclopedia of the history of Ukraine: Vol. 1: A-B]*, К.: V-vo «Naukova dumka», 688 s. [in Ukrainian].
- Konstytutsiia Ukrainiskoi RSR 1937 r. [Constitution of the Ukrainian SSR of 1937] Retrieved from: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1937.html> [in Ukrainian].
- Krivchik G.G., 2014. Gosudarstvennoe stroitelstvo v USSR v poslevoennyye gody [State construction in the Ukrainian SSR in the post-war years], *Problemy i perspektivy razvitiya sovremennoj nauki i obrazovaniya*, Penza: Privolzhskij dom znaniy, 24-30. [in Russian].
- Kryvchik H.H., 2009. Predstavnytski orhany vlady v Ukrainy u period «vidlyhy» (1956 – 1964) [Representative bodies of power in Ukraine during the “Vidlyga” period (1956 – 1964)], *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, XXVII, 231-235. [in Ukrainian].
- Kulchytskyi S.V., 1996. Znyshchennia totalitaryzmu – holovnyi pidsumok horbachovskoi perebudovy [The downfall of totalitarianism is the main bag of Gorbachev's perestroika], *Perebudova: zadum i rezultaty v Ukraini (do 10-richchia proholoshennia kursu na reformy)*, К.: Ін-т історії України НАН України, 3-6. [in Ukrainian].
- Kulchytskyi S.V., 2002. *Shliakh Ukrainy do nezalezhnosti. Novitnia istoriia Ukrainy 1900 – 2000 [Way of Ukraine to independence. New history of Ukraine 1900 – 2000]*, К.: Vyshcha shkola, 719 s. [in Ukrainian].

Kulchytskyi S.V., 2013. *Chervonyi vyklyk. Istoriiia komunizmu v Ukraini vid yoho narodzhennia do zahybeli. Knyha 2 [Red challenge. The history of communism in Ukraine from its birth to its demise. Book 2]*, K.: Tempora, 628 s. [in Ukrainian].

Levytska K.V., 2014. *Parlamentaryzm v Ukraini (1917 r. – pochatok XXI st.): istoriografii, avtoreferat dys. na zdobuttia nauk stupenia k.i.n. [Parliamentarianism in Ukraine (1917 – the beginning of the 21st century): historiography, author's abstract, dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of historical sciences]*, Pereiaslav-Khmelnytskyi, 21 s. [in Ukrainian].

Nochovnyi O.V., 2013. Pryntsypy formuvannia ta poriadok utvorennia postiinykh komisii Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR [Principles of formation and order of formation of permanent commissions of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR], *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, 6, 484-487. [in Ukrainian].

Portnov V.P., 1982. *Etapy rozvitiya Sovetskoj Konstitucii (istoriko-pravovoe issledovaniya) [Stages of development of the Soviet Constitution (historical and legal studies)]*, M.: Nauka, 310 s. [in Russian].

Stepanov I.M., 1957. *Razvitie Sovetskoj Konstitucii [Development of the Soviet Constitution]*, M.: Gosyurizdat, 80 s. [in Russian].

Stepanov I.M., 1992. *Idei parlamentarizma v strategii i taktike politicheskoy reformy. Razdelenie vlastej i parlamentarizm [Ideas of parliamentarism in the strategy and tactics of political reform. Separation of powers and parliamentarism]*, M. [in Russian].

Verkhovna rada Ukrainiskoi RSR [Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR]. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org> [in Ukrainian].

Zakonotvorennia za doby radianskoi vlady v Ukraini (1920 – 1990 rr.) [Legislation during the Soviet era in Ukraine (1920 – 1990)]. Retrieved from: <https://www.csi.org.ua/publications/zakonotvorenniya-za-doby-radyanskoyi-vl/> [in Ukrainian].

Zhuravskiy V.S., 2002. *Stanovlennia i rozvytok ukrainskoho parlamentaryzmu [Formation and development of Ukrainian parliamentarism]*, K.: Parlamentske vyd-vo, 342 s. [in Ukrainian].

Zhuravskiy V.S., 2011. Rozvytok teorii ta praktyky ukrainskoho parlamentaryzmu v XX st. (1917 – 1991 rr.) [The development of the theory and practice of Ukrainian parliamentarism in the 20th century. (1917 – 1991)], *Zakonodavstvo Ukrainy: problemy vdoskonalennia*, 78-93. [in Ukrainian].

FORMATION OF THE SOVIET MODEL OF REPRESENTATIVE “DEMOCRACY” IN UKRAINIAN SSR IN THE 30'S AND 40'S OF TWENTIETH CENTURY

Ihor Koliada

Doctor of Historical Sciences,

Professor of the Department of Methodology and Teaching Methods of Social Sciences,

Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv

Yanina Kambalova

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of the Department of Methodology and Teaching Methods of Social Sciences,

Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv

Abstract. *The problem of the content and features of the Soviet type of people's representation in the Ukrainian SSR in the 30 – 40s of the twentieth century is investigated in the article. The purpose of writing the article is a comprehensive study of the content, structure, forms and methods of functioning and evolution of the institute of the Soviet version parliamentarism in Ukraine in the late 1930s and in the postwar period of the twentieth century. The authors analyze parliamentarism as an institution of democracy in general and Ukrainian post-war parliamentarism with its peculiarities, originality of formation and functioning in the 1930s – 1940s. In the process of work the authors used the following research methods: periodization method, historical-genetic method, historical comparative method. The authors analyzed and provided their own assessment of the real state of democracy in the USSR in the 1930s – 1940s, in particular, comparatively declared in the articles of the Constitution of the USSR in 1937 and the real powers of the Soviet people - MPs, who in practice followed only the principle of party centralism and finally lost the ability to take the initiative in promoting their own position. The author's team confirmed in the course of the research that during Stalin's rule, Lenin's own political and state system was never created, but only Lenin's political and state project was improved. In the process of writing the article, the authors concluded that in the 30's and 40's of the twentieth century in the USSR, as well as throughout the country, ruled the*

dictatorship of the Communist Party, which effectively controlled all Soviet authorities, including bodies of people's representation. The basis of the political system of the USSR remained the Communist Party, which through its declared "friendship of peoples" sought to create a single Soviet people and carry out a gradual russification of peoples of the empire and centralize the Soviet state apparatus. These phenomena persisted for many years, and led to the fall of the totalitarian regime of the USSR and the growth of national democratic movements. This, in turn, led to the emergence in 1990 of Ukraine's first democratic parliament, the Verkhovna Rada and local representative bodies.

Key words: *system of people's representation, people's deputies, Constitution, Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR.*